

Trávníček, František

[Úvodní část]

In: Trávníček, František. *Neslovesné věty v češtině. Díl II, Věty nominální*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1931, pp. [3]-5

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118772>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DÍL II.

Věty nominální.

1. 1. Nominálními větami nazývám podle toho, co jsem vyložil v úvodě k I. dílu*, takové větné útvary, kde je nositelem větné platnosti nikoli sloveso, nýbrž jméno; na př.: *škoda ho!*; *pomoc!*; *z malého pána velký strach*. Jejich větný význam je patrný z toho, že mají týž smysl jako slovesné věty *je ho škoda, pomozte!* a *z malého pána je velký strach*. Měříme-li větnou funkci nominálních útvary podle vět slovesných, srovnáváme-li je s větami slovesnými, vidíme, že mají touž větnou funkci jako věty slovesné, t. j. jako útvary, jež se obecně větami nazývají; není tedy příčiny, proč bychom nenazývali větami také nominální útvary bez slovesa.

2. Nominální věty lze dělit podle různých znaků. Tak podle tvaru jména na nominativní (*škoda!*), vokativní (*Josefe!*), genitivní (*toho křiku!*) atpod.; podle slovního druhu na substantivní (*škoda!*), adjektivní (*dobrá!*), adverbialní (*rychle!*) a infinitivní (*mlčet!*); a podle významu na zvolací (*Karle!*, *pomoc!*), tázací (*kdo tam?*), kvalifikující (*hlouposti!* »to jsou hlouposti«) atd. Za hlavní dělidlo kladu v popisné části A význam a k ostatním dělidlům přihlédím jen někdy, protože jsou často jen formální. V druhé části hledím však hlavně k vývoji nominálních vět, jenž je nezřídka stejný u vět náležejících jinak do různých skupin. Stejný vývoj se mi zdá důležitější než dělení podle znaků často vnějších. Jako každé dělení rozsáhlého materiálu není ani toto vždy zcela přesné; leccos lze zařadit tam i onam, neboť hranice mezi různými kategoriemi jsou plynulé. Vzpomínám při tom na svého učitele prof. Zubatého, který říkával, že v takových případech nezáleží na tom, kde něco je, nýbrž na tom, aby to někde bylo, aby se o tom vůbec vykládalo,

* Odkazuji naň v tomto druhém díle zkratkem I § x.

a že je naopak chyba vynechati něco jen proto, že se to hodí tam i onam.

Nejsprávnější by bylo dělení genetické; ale v práci, která se obírá jen s jedním jazykem a hledí především k jeho historické době, je toto dělení velmi obtížné, ba nemožné. Nesnáze tohoto dělení záleží také v tom, že je jeho předpokladem podrobné srovnání větných typů v různých jazycích indoevropských a to že je teprve v začátcích. Je potřebí nejprve podrobných popisů jednotlivých jazyků a pak teprve bude možné odvážit se genetické klasifikace. A jen takový znalec indoevrops. jazyků, jako je ZUBATÝ, byl by mohl tuto práci vykonati sám a najednou, opíraje se nejen o důkladné poznání jazykových faktů, nýbrž i o vzácný dar kombinační. Podrobnější popis a rozbor nominálních vět jednoho jazyka může býti nejen vítaným materiálem k řešení otázky o genesi a o vývoji indoevrops. nominální věty, nýbrž může osvětliti některé stránky nominálních vět podrobněji než studie srovnávací.

3. Nominální věty jsou v historické češtině velmi hojné, hojnější, než se zdá na pohled; nejsou jich jen zbytečky, jak se vykládává. A jsou častější než věty interjekční; aspoň po té stránce, že mnohem častěji zachovávají původní větnou platnost než věty interjekční a že se jich užívá nezřídka i v mluvě nevzrušené, nezabarvené citově, nýbrž i v mluvě klidné, arciť tam, kde nevádí jejich výrazová nezřetelnost (§ 32a), kde ji nahrazuje a doplňuje souvislost, situace. Je to nejčastěji tehdy, když může jíti a když nám úmyslně jde o stručnost; srovn. zejména případy v § 14 sl. a 32a. Ale i pro užívání nominálních vět je dosti často vhodná podmínka nálado-
vost, citovost, vzrušená nálada mluvící osoby; srovn. hlavně § 2 sl. a v. § 32a. Proto pozorujeme, že v lidové mluvě bývají nominální věty častější než v mluvě spisovné, pokud se arciť úmyslně nesblí-
žuje s živou mluvou.

Jako interjekční věty také nominální ztrácejí velmi často větnou povahu a stávají se buď t. zv. samostatnými částmi následujících nebo předcházejících vět, zpravidla slovesných, anebo částmi normálními, nezřídka měnice původní tvar, hlavně nominativní, v tvar jiný.

Tento vývoj nominálních vět je velmi důležitý pro pochopení vývoje indoevropské věty vůbec, zejména věty několikačlenné;

vidíme z něho velmi zřetelně, jak její části jsou původně samostatné věty (srovn. v § 47 sl.). Osvětluje nám i jiné jevy, jež se odchyľují od nejčastějších norem a konstrukcí gramatických; na př. shodu spony s doplňkem, nikoli s podmětem (*to byl obraz, čas jsou peníze* — srovn. v § 64₁); neutrální tvar spony v případech typu *bylo zima* (srovn. v § 37 sl.); hlavní (samostatné) věty se spojkou *že* (§ 9₆, 73₇, 74₂); akusativní tvar ve větách jako *bylo jich tam hromadu* (§ 41); sekundární slovesné tvary *nelzelo a trebalo* (§ 44^a); nekongruentní vazby, jako *peníze, těch já mám dost*; staročes. *vlasý má černé, brada dlouhá* (§ 55 sl.); novočes. *nejen chlebem* (živ je člověk) || staročes. *ne jedním chlebem...* (§ 74₂); nominativy v platnosti adverbialní, na př. v dialektic. *už to mám chvíla* (§ 67₁); mechanická předložková spojení *za hrůza tisíc, po hrůza let, v ta doba* (§ 63₄, 67₂₋₄) atpod. Beze zření k vývoji nominálních vět bychom sotva těmto jevům porozuměli a správně je vykládali. Podrobnější sledování vývoje nominálních vět je klíčem k pochopení tak zajímavých, důležitých a mnohých jevů, že je to jedna z nejdůležitějších kapitol z větosloví a z celé syntaxe a že nelze ani dobře pochopiti, proč se jazykozpyt s nominálními větami dosud tak málo obíral.

4. Rozdělil jsem svou práci na dvě části; v první (*A*) popisuji, jaké věty nominální máme v historické češtině, a v druhé (*B*) vykládám o jejich vývoji, zejména o jejich přizpůsobování větám slovesným a o ztrátě větné platnosti. Někdy vkládám do části *A* to, co náleží do *B*, a obráceně; nelze se tomuto postupu často vyhnouti, protože je jazykový materiál sám stejný a jen jeho funkce různá a protože je nezřídka jen krok z jedné kategorie do druhé.

V části *B* vykládám hlavně jen to, co vyplývá z čes. jazyka v době historické; podati úplný obraz o vývoji nominální věty nechei a při zření k jednomu jazyku ani nemohu. Ale i to, co lze nasbírat na poli čes. jazyka, je velmi poučné a není tuším neužitečné ani pro srovnávací studium o nominální větě.